

Mari Riipinen

Maankäytön oikeutus paikallisyhteisöissä

Sosiaalisen pääoman valta ja skaala

Land use justification in local communities. Scale and power of social capital

Land use has become increasingly important for the survival of peripheral communities where local livelihoods depend on the surrounding natural environment. In the present-day world even remote villages are affected by global processes and global values. The decisions and laws on land use are made at the state level and many of these institutional practises are linked to global level ideologies and agreements. Local people and their values are not always considered in non-local decision making. The consequences of non-local politics, economics and land use justification are however implemented in local contexts and experienced locally by local people. Some local communities have started to act in order to get their perspective noticed in decision making. This spontaneous community action can be seen as a result of the community's social capital. Social capital has been seen as a resource which helps people achieve something that an individual alone would not be able to achieve. Recently social capital has been used to explain geographical phenomena. This article discusses the geography, scale and power of social capital. Social capital is seen as a resource for both local and global communities. The interaction of these different scales of social capital is discussed within the context of land use.

Key words: social capital, scale, power, local community, land use

Johdanto

Maankäyttöön vaikuttavat niin globaalit kuin paikalliset prosessit, politiikat ja diskurssit. Valtion tasolla maankäyttöä säätelee lainsäädäntö. Suomessa alueiden käyttöä säätelevät esimerkiksi maankäyttö- ja rakennuslaki, luonnonsuojelulaki, laki ympäristövaikutusten arvioinnista, tielait ja vesilait. Näiden lakien muodostumiseen puolestaan vaikuttavat kansainväliset sopimukset (esimerkiksi biologista monimuotoisuutta koskeva Rio de Janeiron 1992 sopimus tai EU-direktiivit), joiden sisältämät veloitteet pyritään huomioimaan kansallisessa lainsäädännössä. Paikallistasolla maankäyttöä säätelevät myös alueen asukkaiden yhteinen ja/tai eriävä näkemys siitä, mikä on oikein.

Maan- ja ympäristön käytöllä on merkittävä rooli erityisesti sellaisten perifeeristen kyläyhteisöjen selviytymisessä, joissa elinkeinot hyödyntävät ympäröiviä luonnonresursseja. Suomesta tällaisia esimerkkejä löytyy Lapin läänin kylistä, missä pääasiallisia maankäyttäjiä ovat metsätalous, matkailu, poronhoito ja luonnonsuojelu. Paikallisella maa-alueella on merkityksensä ja käyttötarpeensa sekä paikallisille asukkailla että yli paikallisille toimijoille.

Gloaalien tai yli paikallisten toimijoiden ja paikallisten asukkaiden näkökulmat maankäytöstä ovat usein ristiriitaisia. Tällaiset ristiriitaiset tilanteet eli ympäristönkäytön konfliktit ilmenevät eri intressiryhmien yrityksinä saavuttaa oikeudenmu-

kaista maankäyttöä. 1990-luvun aikana kotimaisessa ja kansainvälisessä ympäristökeskustelussa erilaisia ilmiöitä kokoavaksi teemaksi nousi oikeudenmukaisuuden vaatimus (Lehtinen 2003). Paikallisten asukkaiden näkökulma siitä, mikä on oikeudenmukaista, on osa heidän tapaansa mieltää maailmaa. Ympäröivälle luonnolle annetut tai sille muotoutuneet merkitykset ovat tärkeässä roolissa asukkaiden maankäytön kysymyksiin liittyvässä oikeudenmukaisuuskäsityksessä. Paikallisten asukkaiden paikkaan sidottu identiteetti luo pohjaa tälle oikeudenmukaisuuskäsitykselle.

Neoliberalistisen politiikan kasvu on aiheuttanut muutoksia ja haasteita paikallisyhteisöissä. Valtiontasolla kansalliset päätöksentekijät ja poliitikot asettavat institutionaaliset raamit, joiden mukaan ihmisten tulee toimia ja jotka asettavat rajat paikallisten asukkaiden maankäytölle. Vaikka maankäytön suunnittelun onnistumisen kannalta paikallisyhteisöjen tuntemusta pidetään miltei välttämättömyytenä, paikallisten asukkaiden näkökulmat ja arvot eivät aina ole sisällytettyinä yli-paikallisessa päätöksenteossa. Tällöin paikallisyhteisöt pyrkivät usein omaehtoisella toiminnallaan saamaan näkökulmansa huomioiduksi yli-paikallisessa päätöksenteossa ja lainsäädännössä. Paikallisyhteisöjen omaehtoisen toiminnan voidaan katsoa olevan tulosta yhteisön sosiaalisesta pääomasta (ks. Hyyryläinen *et al.* 2002; Hyyryläinen & Rannikko 2002).

Sosiaalinen pääoma on paikallisyhteisön resurssi. Sosiaalisen pääoman avulla ihmiset saavat aikaan jotakin sellaista mitä he eivät yksin saavuttaisi. Robert Putnam (1993: 167) määrittelee sosiaalisen pääoman sosiaalisen organisaation piirteeksi, johon kuuluvat luottamus, normit ja verkostot. Sosiaalinen pääoma mahdollistaa yhteistoiminnan ja siten parantaa yhteisön tehokkuutta. Tällaista määritelmää tarvitaan tutkittaessa paikallisyhteisöjen sosiaalisen pääoman hyödyntämistä maankäytön kysymyksissä. Toisaalta sosiaalisia verkostoja voi laajimmillaan syntyä myös globaalissa kontekstissa (Shaw 1994). Näissä globaaleissa suhteissa normeilla ja luottamuksella on merkittävä rooli, mikä näkyy esimerkiksi kansainvälisten lakien sopimisessa tai globaalien kriisien ratkaisemisyrityksissä. Sosiaalista pääomaa tuotetaan ja kulutetaan myös globaalissa yhteisössä.

Sosiaalista pääomaa on pääosin tutkittu sosiologiassa ja taloustieteissä. Viime aikoina sen teoriaa on käytetty apuna myös selitettäessä maantieteellisiä ilmiöitä (ks. Pretty & Ward 2001; Bærenholdt & Aarsæther 2002; Mohan & Mohan 2002; Radcliffe 2004). Maantieteessä sosiaalisen

pääoman tutkimuksissa on tullut esiin, että erityistä huomiota tulisi kiinnittää rajojen määritelmään, paikan ja territorion rooliin, skaalaan, verkostojen horisontaaliseen ja vertikaaliseen luonteeseen sekä siihen, minkälaisia toimijoita on mukana sosiaalisen pääoman muodostumisessa (Rydin & Holman 2004).

Tässä artikkelissa pyrin hahmottamaan sosiaalisen pääoman maantiedettä ja skaalaa maankäytön kontekstissa. Näkökulma sosiaalisen pääoman teoriaan ymmärretään ja uudelleentulkitaan nojautuen pääasiassa Putnamin töihin. Artikkelissa paneudutaan käsitteellisellä tasolla paikallisyhteisön ja paikallidentiteetin tarkasteluun sosiaalisen pääoman teorian avulla. Sosiaalinen pääoma tulkitaan resurssiksi eri tasoissa yhteisöissä. Artikkelissa paneudun siihen, millainen resurssi sosiaalinen pääoma on ja miten valta on jakautunut sosiaalisen pääoman eri skaaloissa. Tarkastelen sosiaalisen pääoman käyttöä maankäytön oikeutukseen liittyvissä kysymyksissä ja pohdin, minkälaisia maankäytön kysymyksiin liittyviä ristiriitoja aiheutuu globaalin yhteisön ja paikallisyhteisön sosiaalisen pääoman kohdatessa.

Tutkimuskohteena paikallisyhteisöt

Maantieteessä kyliä, yhteisöjä, paikallidentiteettejä ja paikallisia asukkaita on tutkittu vuosikymmenten ajan. Maaseutu- ja yhteisötutkimuksessa maantieteilijät ovat olleet kiinnostuneita sosiaalisista kehitysprosesseista ja niiden tuloksista aina 1970-luvulta lähtien. Positiivisten maaseutu- ja yhteisötutkimuksen kritiikki on johtanut siihen, että on haluttu ymmärtää syvällisemmin maaseudun yhteisöjen luonnetta osana laajempaa yhteiskunnallista kehitystä (Paasi 1991a: 228). Paikallisyhteisöjen tutkiminen ja paikallisten asukkaiden osallistaminen on ajateltu yhteiskunnalliseksi prosessiksi (ks. Mowfoth & Munt 2003: 211–251). 1980-luvulla alkoi maantieteessä lokaliteettikeskustelu, joka oli anglosaksisen maantieteen ja yhteiskuntateorian paikallistutkimuksen pohdintaa. Erityisenä kiinnostuksen kohteena olivat paikallisuuden määrittäminen sekä paikkojen taloudet ja politiikat. (ks. Harloe *et al.* 1990; Vartiainen 1992.)

Yhteisötutkimus on käsitteellisellä tasolla problemaattinen. Yhteisö -termiä on käytetty usein yleisesti nimitettäessä ryhmämuodostelmia. Termillä määritellään paikallisia sosiaalisia suhteita, jotka ovat kodin ja perheen ulkopuolella, mutta kotoisampia kuin persoonattomat instituutiot. Yhteisö muovaa ajatuksiamme ja käytösmalemme.

Yhteisöä määriteltäessä tulisi kuitenkin huomioida sen sosiaalisten verkostojen tiiviys, yhteisön avoimuus ja kesto (Crow & Allan 1994: 1–2). Yhteisön voi määritellä paikkaan sidottuksi tai ei-paikalliseksi ilmiöksi. Yhteisö voidaan nähdä alueellisesti rajattavissa oleva yksikkönä, sosiaalisten vuorovaikutusten yksikkönä tai yhteenkuuluvuuden tunteiden ja muiden symbolista yhtenäisyyttä osoittavien ilmiöiden yksikkönä (Lehtonen 1990: 17). Kulttuurimaantieteen tutkimuksissa, joissa pyritään kartoittamaan niin sanottuja kansanomaisia alueita, on tutkimuksen kohteena yleensä *alueyhteisö* (Paasi 1991b: 301–302). On kuitenkin mahdollista puhua myös *paikallisyhteisöjen* tutkimuksesta. Tällöin on kyse tiettyjen alueiden hahmottumisesta asukkaiden mielessä. Yhteisön maantieteellisen rajojen määrittäminen on kuitenkin ongelmallista, koska yhteisöön kuuluvien yksilöiden sosiaaliset suhteet vaihtelevat.

Yhteisö ei myöskään yleensä koostu saman puolesta aktiivisesti yhteisönä toimivista henkilöistä (Urry 1990; Paasi 1991b). Yhteisö koostuu useista heterogeenisistä sosiaalisista ryhmistä ja nämä intressiryhmät voivat aiheuttaa yhteisön sisäisiä ristiriitaitilanteita esimerkiksi siksi, että niillä on eroavia paikkaan liittyviä intressejä. John Urry (1990: 187–191) huomauttaa, että ihmisten intressit eivät välttämättä ilmene territoriaalisesti ja vaikka näin olisi, mielenkiinto ei välttämättä ole yhteneväinen paikallisyhteisön yleisten pyrkimysten kanssa. Yhteisön sisäisten ryhmittymien mielenkiinnot voivat olla esimerkiksi materiaalisia, kulttuurisia tai esteettisiä. Yhteisöissä voi kuitenkin olla myös ryhmittymiä, jotka toimivat altruistisesti yhteisön hyväksi (Urry 1990).

Yhteisön toimivuuden kannalta olennaista on yhteenkuuluvuuden tunne ja yhteistoiminta. Paikallisyhteisön yhteenkuuluvuuden tunteen perustana on paikallisidentiteetti, jossa paikallisten asukkaiden myös elinalueensa fyysisille elementeille ja/tai ympäröivälle luonnolle antamat merkitykset ovat tärkeässä roolissa. Näin ollen vaikka yhteisön maantieteellinen rajaaminen on miltei mahdotonta, voidaan yhteisö nähdä paikkaan sidottuna ilmiönä. Edward Relphin (1976: 34) mukaan yhteisön ja paikan suhde ovat toisiaan voimistavia. Niiden vuorovaikutuksessa ilmenevät yhteisössä vallitsevat uskomukset, arvot ja sosiaaliset suhteet (Relph 1976). Paikan ja yhteisön välinen suhde vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta paikallisyhteisöissä.

Paikallisidentiteetti muodostuu paitsi sosiaalisista suhteista myös paikkaan sidotuista merkityksistä. Identiteetin muodostuminen on sosiaalinen

prosessi ja se muodostuu aina suhteessa *toisiin* (asioihin ja ihmisiin). Nämä sosiaaliset suhteet ovat kiinni sosiaalisessa rakenteessa ja tila/paikka-kehityksessä. Esimerkiksi David Harvey (1996) huomauttaa, että sosiaaliset suhteet ovat aina spatiaalisia. Lisäksi yksilöllisesti uniikki identiteetti ja kollektiivisesti jaettu identiteetti voivat olla sama asia nimenomaan siksi, että jokainen yksilö on olemassa suhteessa toisiin (Jenkins 1996). Manuel Castells (2004: 63–64) tuo alueellisiin tai territoriaalsiin identiteetteihin liittyen esiin sen, että paikalliset ympäristöt eivät olemassaolollaan yksinomaan tuota tietynlaista käyttäytymistä tai määrittele tietynlaista identiteettiä. Identiteetti rakentuu myös muistamisen kautta ja siinä prosessissa fyysisen maiseman merkeillä ja niille annetuilla merkityksillä on tärkeä osansa (mm. Riikonen 1994; Raivo 1998; Lehtinen 2003).

Tällaisen paikallisidentiteetin ja siten myös paikallisyhteisöjen olemassaolo on usein kyseenalaistettu. Identiteetin kyseenalaistamisessa puhutaan myös identiteettikriisistä, joka nähdään osana laajempaa muutosprosessia. Yhteiskuntatieteissä identiteettikeskustelu liittyy siihen, että vanhat identiteetit ovat rappeutumassa ja antavat tietä uusille identiteeteille (Hall 1999: 19). Maailmanlaajuisten prosessien, kuten globalisaation eli uudenlaisen ajan ja paikan yhdistymisen, on katsottu vaikuttavan merkittävästi uusien identiteettien muodostumiseen. Stuart Hallin (1999: 24) mukaan globalisaation vaikutus identiteettiin on ristiriitainen. Yhtäältä kansalliset (eli paikkaan sidotut) identiteetit voivat kulttuurisen homogeenisoinnituksen ja globalisaation seurauksena rapautua. Toisaalta kansalliset ja muut paikalliset tai rajalliset identiteetit voivat globalisaatioon kohdistuvan vastarinnan vaikutuksesta vahvistua. Kolmantena vaihtoehtona on, että kansalliset identiteetit ovat rappeutumassa, mutta uudet hybridit identiteetit ovat ottamassa niiden paikan. Yksi identiteetin muuttumista koskeva keskustelunaihe onkin globaalin ja paikallisen jännite.

Maankäytön oikeuttaminen

Viime aikoina ympäristönkäytön tutkimus on liittynyt paikan, tilan ja identiteetin tutkimukseen (Lehtinen 2003). Maantieteellisen ympäristötutkimuksen roolina on ollut yhteiskunnallisten tilanteiden ja käytäntöjen sekä ympäristömuutosten sosiaalisten vaikutusten analyysi (Lehtinen 1994: 209–210). Maankäytön muutoksia, niiden vaikutuksia sekä alueen asukkaiden halukkuutta muutoksiin on tarkasteltu niin kaupunkiympäristössä

kuin maaseuduilla. Kulttuuri- ja suunnittelumaantieteessä maan- ja ympäristönkäytön tutkimusta ovat johdattaneet poliittiset, sosiaaliset ja taloudelliset lähtökohdat. Tutkimuksissa ovat olleet esillä yhteiskunnallisten prosessien ja kansainvälisten sopimusten vaikutukset maankäyttöön paikallistasolla (ks. Oksanen 2003).

Ympäristönkäytön oikeudenmukaisuuden tutkimuksissa keskeisinä teemoina ovat olleet vallankäyttö, kulttuurien puolustaminen sekä paikallisten ja maailmanlaajuisten ympäristövaikutuksien tutkiminen. Keskustelussa on ollut esillä ympäristöpolitiikan eriarvoistuminen (mm. etnisesti, sukupuolittain, sukupolvittain, luokkien tai paikakuntien mukaan) tai oikeudenmukaisuuden ymmärtäminen historiallisesti (Lehtinen 2003). Maankäytön oikeudenmukaisuuskysymysten on katsottu liittyvän myös ihmisten ja luonnon välisen suhteen määrittämiseen (Lehtinen 1994; Lehtinen & Rannikko 2003). Yhteisöllinen luontosuhde on perinteisesti rakentunut paikallisuuden kautta ja paikallisyhteisöt ovat tärkeitä tekijöitä ympäristöarvoihin ja luonnon käyttöön liittyvän oikeudentunnon rakentumisessa. Yhteisöjen tai kylien tutkimus antaakin hyvän lähtökohdan sosiaalisesti periytyvän ja yhteiskunnallisesti tuotetun paikallisen ympäristösuhteen tarkastelulle.

Maankäytöllä ihmiset ovat ”kanssakäymisissä biosfääriin kanssa” (Adger & Brown 1994). Lisäksi maa ja sen käyttö ovat ihmisille merkittäviä taloudellisia resursseja. Kansainväliset sopimukset ja kansallinen lainsäädäntö toimivat ihmisen toiminnan rajoittimina ja säätelijöinä. Resurssien rajaaminen aiheuttaa ristiriitoja niin kansainvälisellä, kansallisella kuin paikallisella tasolla. Maankäyttö on sekä taloudellinen että ihmisten hyvinvointiin ja elinmahdollisuuksiin vaikuttava kysymys. Siihen liittyvien kansainvälisten sopimusten tarkoitus on määrittää biologista monimuotoisuutta ja sen säilymistä. Valtiotasolla keskustelu luonnonkäytön oikeudenmukaisuudesta käydään poliittisesti, ja oikeudenmukaisuuden tulkinnat ilmenevät säädetyissä laeissa. Ympäristön käyttöön liittyvien sopimusten taustalla on yleensä pitkä poliittinen prosessi (ks. Peet & Watts 1996). Paikallistasolla oikeudenmukaisuuskäsitys on muotoutunut paikallisissa sosiaalisissa verkostoissa ja se on osa paikallisidentiteettiä. Paikallisyhteisöissä ympäristönkäytön oikeutuksessa kohtaavat paikalliset ja ylipaikalliset intressit ja ristiriidat saattavat johtua usein skaaleroista.

Luonnonsuojelujattelu on osa globaalia ympäristöideologiaa. Globaali ympäristöajattelu vaikuttaa paitsi kansallisiin lainsäädäntöihin ja

maankäytön päätöksentekoon, myös kansallisten ja kansainvälisten kansalaisjärjestöjen toimintaan. Kansalaisjärjestöjen vaatimukset ja kansallinen lainsäädäntö puolestaan vaikuttavat maankäytön mahdollisuuksiin ja käsityksiin maankäytön oikeutuksesta paikallisyhteisöissä. Yksi esimerkki on Greenpeacen yritys ratkaista metsäteollisuuden ja poronhoidon maankäytön kiistaa Inarissa vedoten muun muassa globaalisti sovittuihin alkuperäiskansojen oikeuksiin. Greenpeace ei kuitenkaan saanut edes kaikkien paikallisten poronhoitajien tukea toiminnalleen. Mikä näyttäytyy oikeudenmukaisena globaalissa tai valtiovallan mittakaavassa, ei välttämättä ilmene samalla tavalla paikallisyhteisöissä. Tuloksena ovat ristiriitaiset näkökulmat sekä ristiriitainen asennoituminen ympäristönkäytön ja hallinnan oikeudenmukaisuuteen. Vastakkain ovat ylipaikallisten toimijoiden ja paikallisten asukkaiden oikeudenmukaisuuskäsitykset. Omaehtoisien toiminnan ja siihen liittyvän sosiaalisen pääoman on katsottu olevan yksi keino paikallisen oikeudenmukaisuuskäsityksen eteenpäin viemisessä ylipaikallisissa prosesseissa.

Sosiaalisen pääoman teoria ja sen kritiikki

Sosiaalisen pääoman teorian mukaan sosiaaliset verkostot auttavat yksilöitä saamaan yhdessä aikaiseksi jotakin sellaista, mihin he eivät yksinään pystyisi. Sosiaaliset verkostot ihmisten kesken toimivat siis eräänlaisena pääomana. Sosiaalisen pääoman tutkimus pohjautuukin verkostojen tai verkostoitumisen tutkimukseen. Sen historian tutkimuksessa on tuotu esiin, että sosiaalinen pääoma on ajatuksena esiintynyt tutkimuksessa jo kauan ennen kuin käsitettä itseään on käytetty (esim. Ilmonen 2000; Putnam 2000; Lin 2001; Ruuskanen 2001; Field 2003).

Maa- ja ympäristöjärjestämässä sosiaalista pääomaa käsittelevässä konferenssissa vuonna 1997 todettiin, että eri tutkijat ymmärtävät sosiaalisen pääoman eri tavoin (Dasgupta & Serageldin 2000). Nimekkäimpiä sosiaalisen pääoman teorian kehittäjiä ovat ranskalainen sosiologi Pierre Bourdieu (esim. 1984; 1986), yhdysvaltalainen sosiologi James Coleman (1961; 1988) ja yhdysvaltalainen politiikan tutkija Robert Putnam (1993; 2000). Bourdieu (1984; 1986) on pohtinut taloudellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman käsitteitä ja hänen ajatuksensa taustalla on marxistinen sosiaalisen hierarkian ymmärtäminen (Field 2003). Samaan tapaan kuin taloudellinen pääoma, myös sosiaalinen pääoma on eliitin hallussa ja siitä taistellaan. Coleman (1994) puolestaan käsittelee

sosiaalista pääomaa osana laajempaa sosiaaliteoriaa ja hänen mukaansa se on myös köyhien resurssi. Putnamin (1993; 2000) työt ovat vaikuttaneet niin sosiologiassa kuin taloustieteissä. Putnam (1993: 167) selittää sosiaalisen pääoman olevan sosiaalisen organisaation piirre, jonka elementtejä ovat *sosiaaliset verkostot*, *luottamus* ja *normit*. Se on yhteisön resurssi, joka helpottaa yhteisöä toimimaan yhteistyössä. Putnam (2000) toteaa, että vapaaehtoisen järjestötoiminnan vähentyminen sekä yhteisöissä tapahtuva etäännyminen naapureista, ystäväistä ja perheestä vähentävät sosiaalista pääomaa ja samalla yhteisön mahdollisuuksia toimia yhdessä.

Luottamus, sosiaaliset verkostot ja normit toimivat toisiaan vahvistaen ja ne yhdessä tuottavat sosiaalista pääomaa. Luottamuksen syntyminen on sosiaalisen pääoman muodostumisen kannalta välttämätöntä. Luottamus sisältää ennako-oletuksen toisten käytöksestä. Se mahdollistaa yhteistyön, ja tuo yhteistyö edelleen vahvistaa luottamusta. Luottamuksen tai normien rikkojalle voidaan asettaa sanktioita. Normeja vahvistetaan ja ylläpidetään sosiaalisissa kanssakäymisissä. Sosiaalisen pääoman kannalta merkittävien normeista on vastavuoroisuuden normi (Putnam 1993), joka vahvistaa yhteisön jäsenten yhteistyötä. Yhteisön jäsenet tietävät vastavuoroisuuteen perustuen, että tehdessään palveluksen jollekin yhteisön jäsenelle voi olettaa tulevaisuudessa saavansa vastapalveluksen (Putnam 1993: 167–176). Sosiaalinen pääoman on katsottu toimivan ikään kuin liimana, joka pitää yhteisöä koossa ja mahdollistaa yhteistoiminnan.

Sosiaalisen pääoman ilmenemisellä yhteisöissä on selitetty muun muassa epätasaista kehitystä, vaihtelevia hallintotapoja ja terveyden kokemuksen alueellista vaihtelevuutta (Mohan & Mohan 2002: 200). Sosiaalisen pääoman vahvaa nousua tieteen ja politiikan kentälle selittänee sen liittyminen laajempiin poliittis-taloudellisiin ja ideologisiin kysymyksiin. Merkittävänä tekijöinä käsitteen yleistymiseen on pidetty 1980-luvun taloudellista liberalismia, keskustelua hyvinvointivaltiosta, perinteisten yhteisöjen romahtamista, urbanisaatiota ja individualismia (Ilmonen 2000: 10–13).

Sosiaalisen pääoman teoria on saanut osakseen paljon kritiikkiä (ks. Fine 1998; Baron *et al.* 2000; Woolcock 2000). Joidenkin tutkijoiden mukaan se on melkein kuoliaaksi analysoitu (Radcliffe 2004). Sosiaaliseen pääoman käsitteeseen ja sen käyttöön politiikassa ja tutkimuksessa tulisikin suhtautua kriittisesti. Sitä ei voida ajatella kaikkivoipana sosiaalisten suhteiden merkityksen selittäjänä. Suuri

osa Putnamin töiden kritiikistä kohdistuu siihen, että pyrkiessään mittaamaan sosiaalista pääomaa hän on unohtanut valtion roolin yhteisöjen yhteistoiminnassa (Fine 2001: 85–89). Sosiaalista pääomaa on myös kuvattu liian monimutkaiseksi, jotta sitä voitaisiin käyttää teoriana. Erityisesti kritiikin kohteena on ollut teorian käyttäminen empiirisessä tutkimuksessa.

Michael Woolcock (2000: 28–29) on listannut akateemisissa keskustelussa esiin tullutta sosiaalisen pääoman kritiikkiä. Kritiikin mukaan sosiaalinen pääoma on uusi nimi vanhoille ajatuksille, se yhdistää erilaiset käsitteet (luottamus, normit, verkostot) yhdeksi, se on uusi muotisana sosiaalitieteissä, se ei kata sosiaalisten suhteiden tulosten haittoja ja hyötyjä, se palkitsee taloudellista liberalismia, se vahvistaa perinteistä kehitysapupolitiikkaa, sitä on miltei mahdotonta mitata tai se on länsimainen käsite, jota vahvistetaan länsimaisessa tutkimuksessa. Kaj Ilmonen (2000: 170–179) ehdottaa, että yhtenä ratkaisuna vastata sosiaalisen pääoman kritiikkiin olisi keskittyä käsitteen yhteen osaan. Voidaan kuitenkin kysyä, olisiko silloin enää kyse sosiaalisen pääoman tutkimisesta.

Sosiaalisen pääoman teoria maantieteellisessä yhteisötutkimuksessa

Sosiaalista pääomaa on tutkittu valtiollisilla, alueellisilla ja paikallisilla tasoilla. Lisäksi teoriaa on käytetty mikrotason yhteisöjen tutkimuksissa esimerkiksi työpaikoilla. Colemanin (1988) ja Putnamin (1993) työt käsittelevät paikallisia tai alueellisia yhteisöjä. Kehitysmaatutkimuksessa teoriaa on käytetty tutkittaessa paikallisia yhteisöjä (ks. Johansson 2003). Kansainvälisissä maantieteen julkaisuissa on pohdittu sosiaalisen pääoman spatalisuutta ja merkitystä paikallisyhteisöjen tutkimuksessa (ks. Pretty & Ward 2001; Bærenholdt & Aarsæther 2002; Mohan & Mohan 2002; Radcliffe 2004). On tuotu esiin, että sosiaalisen pääoman teoria on sidoksissa paikkaan ja sillä on siten erityinen maantieteellinen olemus. Kotimaisissa maantieteen alan julkaisuissa teorian rooli on jäänyt vähäiseksi. Sosiaalisella pääomalla on kuitenkin ollut merkittävä rooli tutkittaessa paikallisyhteisöjen osallistavia projekteja ja maaseudun kehittämistä myös Suomessa (ks. Hyyryläinen & Kangaspunta 1999; Rannikko 2000; 2003; Hyyryläinen *et al.* 2002; Hyyryläinen & Rannikko 2002).

Sosiaalinen pääoma ei ole vain taloudellinen, poliittinen ja sosiologinen käsite vaan myös maantieteellinen. Giles ja John Mohan (2002) liittävät sosiaalisen pääoman maantieteen lokaliteettikes-

kusteluun sekä strukturaatio- ja toimijaverkosto-teorioihin. Sarah Radcliffen (2004) mukaan sosiaalisen pääoman maantieteellisessä tutkimuksessa tulisi kiinnittää erityistä huomiota valtion asemaan, skaalaan ja menettelytapoihin. Vaikka neoliberaalisessa maailmassa valtiosta onkin tullut muuttuvainen, liikkuva ja epäkeskittynyt, on sillä merkittävä rooli kansalaistoiminnan mahdollistajana tai estäjänä. Ylipaikkallisten ja paikallisten sosiaalisten toimijoiden suhteella ja moninaisilla identiteeteillä on vahva merkitys alueen kehittämisessä. Menettelytapoihin – esimerkiksi siihen kuka saa rahoitusta toimintaansa – vaikuttavat rahoittajien ja toimijoiden yhteinen näkemys asiasta (Radcliffe 2004).

Jos ja kun sosiaaliset suhteet tapahtuvat spatiaalisesti tietyn ajan ja paikan raameissa (Harvey 1996: 207–209), täytyy silloin sosiaalisen pääoman verkostojenkin olla sidoksissa aikaan ja paikkaan. Myös Mohan ja Mohan (2002: 193) painottavat, että ihmisten elinympäristöllä on vaikutuksensa heidän sosiaalisiin suhteisiinsa: jos sosiaalinen pääoma muodostuu yksilöiden välisestä kanssakäymisestä, olisi järkevää väittää, että ihmisten välisten suhteiden laatua määrittää se konteksti, jossa he elävät. Sosiaaliset ilmiöt siis sisältyvät sosio-spatiaalisiin käytäntöihin. Täten sosiaalisen pääoman verkostot, normit ja luottamus ovat sisällytettynä spatiaalisiin rakenteisiin. Sosiaalinen pääoma saa uniikin muodon jokaisessa paikallisyhteisössä, sillä se on yhteydessä aluerakenteeseen. Se muodostuu-kin paikallisyhteisöissä paikalliseksi resurssiksi.

Vaikka sosiaalisen pääoman katsottaisiin olevan yhteisöä koossapitävä voima, se ei kuitenkaan tee yhteisön käsitteestä yksinkertaista. Kyläyhteisöjen sisäiset intressiryhmät voivat muodostaa vahvan sosiaalisen pääoman suljetussa piirissä, jolloin ryhmien välinen sosiaalinen pääoma voi olla tasoltaan alhaista (Mohan & Mohan 2002: 195). Sosiaalinen pääoma ei siis ole paikallisyhteisöissä vain positiivinen asia vaan se voi myös sulkea ihmisiä ulkopuolelle tai sen verkostoja voidaan käyttää kyseenalaiseen päämääriin. Putnamin töitä onkin

kritisoitu siitä, että hän ei ota huomioon tätä sosiaalisen pääoman niin sanottua pimeää puolta. Putnam (2000: 335) kuitenkin huomauttaa, että sosiaalinen pääoma ja toleranssi (muiden ryhmien tavoitteiden hyväksyminen) eivät ole toistensa vastakohtia. Vaikka kyläyhteisössä olisi erilaisia päämääriä tavoittelevia sosiaalisen pääoman ryp-päitä, ei se tarkoita sitä, etteivätkö ne voisi olla olemassa samassa kyläyhteisössä tai tehdä yhteistyötä. Yhteisö ei siis lakkaa olemasta yhteisö siksi, että sen sisällä on monia intressiryhmiä. Putnam esittää, että on olemassa neljänlaisia yhteisöjä, joissa muiden hyväksyminen ja sosiaalisen pääoman määrä vaihtelee (taulukko 1). Ihanneyhteisönä on kansalaisyhteisö, jossa on sekä korkea sosiaalinen pääoma että korkea toleranssi. Tällöin sosiaalinen pääoma auttaa yhteisön sisäisiä intressiryhmiä toimimaan koko yhteisön hyväksi.

Paikallisyhteisöjen sosiaalisen pääoman tutkimus on liitetty myös paikallidentiteetin tutkimiseen. Ian Falk ja Sue Kilpatrick (2000:101) kuvaavat sosiaalisen pääoman olevan tiedon ja identiteettiresurssien tulosta. Identiteetti ylläpitää tai edistää itsetuntoa, normeja, arvoja, asenteita, visioita, luottamusta ja sitoutumista yhteisöön. Jorgen Bærenholdtin ja Nils Aarsætherin (2002) mukaan yhteisön selviytymisstrategiat ja sosiaalinen pääoma ovat yhteydessä toisiinsa. Sosiaalinen pääoma on voimavara, kun taas selviytymisstrategiat ovat sosio-spatiaalisia käytäntöjä, jotka tuottavat ja kuluttavat sosiaalista pääomaa. Selviytymisstrategioiden kolme ulottuvuutta ovat innovaatiot, verkostot ja identiteetin muodostaminen (Bærenholdt & Aarsæther 2002).

Luottamuksella sekä sosiaalisen pääoman kannalta tärkeällä vastavuoroisuuden normilla on roolinsa identiteetin muodostumisessa. Sekä luottamus että identiteetti rakentuvat suhteesta itseensä ja muihin. Niiden muodostumisen ja vahvistumisen edellytyksenä on, että yksilöt ovat kanssakäymisissä toistensa kanssa. Jotta kanssakäyminen on mahdollista, täytyy yksilöiden (ainakin jollakin tasolla) luottaa muihin. Jussi Kotkavirran (2000:

Taulukko 1. Sosiaalinen pääoma ja toleranssi: Neljän tyyppisiä yhteisöjä (mukaillen Putnam 2000).

Table 1. Social capital and tolerance: Four types of communities (adapted from Putnam 2000).

	Matala sosiaalinen pääoma	Korkea sosiaalinen pääoma
Korkea toleranssi	(1) <i>Individualistinen</i> : Tee sinä sinun juttusi ja minä teen minun juttuni.	(3) <i>Kansalaisyhteisö</i> : Yhteistyössä toimivia ryhmiä.
Matala toleranssi	(2) <i>Anarkistinen</i> : Kaikkien sota kaikkia vastaan.	(4) <i>Lahkojen yhteisö</i> : Sisäiset ryhmät vastaan ulkopuoliset ryhmät.

56) mukaan tulee ihmisillä olla luottamuksen ja turvallisuuden kokemuksia, jotta he kehittyisivät ja voisivat hyvin. Vastavuoroisuuden normin täytyminen ja tieto toisten luottamuksenarvoisuudesta on helpointa paikallisissa sosiaalisissa verkostoissa ja paikallisessa kontekstissa. Sosiaaliset suhteet tapahtuvat helpommin ja niitä käytetään useammin samalla elinalueella asuvien ihmisten kanssa. Paikallisissa sosiaalisissa verkostoissa muodostuu myös elinalueen fyysisille merkeille yhteisiä jaettuja merkityksiä. Jaettu paikallisidentiteetti ja sosiaalinen pääoma saavat yhdessä aikaan yhteisön yhteenkuuluvuuden tunteen. Sosiaalinen pääoma tuottaa ja kuluttaa paikallisidentiteettiä. Identiteetti ja yhteisöön kuulumisen tunne mahdollistaa yhteistoiminnan.

Sosiaalinen pääoma paikallisyhteisön maankäytön oikeutuksessa

Yhteiset normit, vastavuoroisuus ja luottamus vahvistavat ja ylläpitävät myös oikeudenmukaisuuskäsitystä. Normeilla ja niiden sanktioilla on tärkeä rooli oikeudenmukaisuuskäsityksen muodostumisessa. Ne eivät ole lakiin kirjattuja, vaan pikemminkin yhteisön yhteisiä perusarvoja tai sen asettamia moraalisia käyttäytymissääntöjä. Yhteisön jäsenille asetetaan sanktioita sellaisesta toiminnasta, joka ei ole normien mukaista. Säännöt, normit ja sanktiot on yhteisesti sovittu ja ne yleensä laittavat yhteisön edun yksilön edelle (Pretty & Ward 2001). Näin ollen ne takaavat, että yhteisössä toimitaan yhteisön puolesta. Samalla yhteisön jäsenillä on ikään kuin takuu siitä, miten muut ihmiset toimivat: yhteisön jäseniin voidaan luottaa. Yhteinen arvo maailma ja käyttäytymismallit luovat pohjaa yhtäläiselle oikeudenmukaisuuskäsitykselle.

Paikallisidentiteetin sisältämät ympäröivälle luonnolle annetut merkitykset asettavat raameja myös luonnon käytölle. Ympäristönkäytön oikeudenmukaisuuden näkökulman muotoutumisessa paikallisidentiteetti on merkittävä. Maankäytön kysymyksiin liittyvä jaettu oikeudenmukaisuuskäsitys vaikuttaa sosiaalisen pääoman käyttöön paikallisyhteisöissä. Se määrää, paitsi miten yhteisön jäsenet valvovat toisten maankäyttöä, myös min-kälaisten maankäytön kysymysten puolesta ollaan valmiita yhteistoimintaan. Paikallinen maankäytön oikeudenmukaisuuskäsitys määrää ne maankäytön asiat, joiden puolesta yhteisö käyttää yhteistoimintaa keinona saavuttaakseen haluamansa päämäärän. Ympäristön käytön päätöksenteon oikeudenmukaisuus on tärkeä tavoite paikallisille asukkaille. Paikallinen oikeudenmukaisuuskäsitys

halutaan saada sisällytetyksi yli paikallisiin tai globaaleihin maankäytön prosesseihin, lainsäädäntöön ja sopimuksiin.

Yhteisön paikallisidentiteetti ja sen kanssa vuorovaikutuksessa toimiva sosiaalinen pääoma määrittävät paitsi ihmisten arvoja ja asenteita, myös suhtautumista omalla elinalueella tapahtuviin muutoksiin. Sosiaalisen pääoman on katsottu olevan tärkeä voimavara paikallisessa kehittämisesässä (ks. Hyyryläinen & Rannikko 2002). Pertti Rannikon (2000) mukaan nimenomaan paikallisella identiteetillä näyttäisi olevan keskeinen rooli yhteisön kehittämistyössä. Ihmiset, jotka ovat sitoutuneet yhteisöön ja toivovat sen kehittyvän, ovat valmiita kehitystä edistäviin maankäytön muutoksiin omassa elinympäristössään. Mikäli yhteenkuuluvuutta paikallisyhteisöön ei tunneta, voidaan mitkä tahansa maankäytön muutokset kokea ainoastaan haittana omalle toiminnalle.

Sosiaalisen pääoman skaalat

Paikallisyhteisöissä sosiaalinen pääoma ilmenee paikallisten asukkaiden puheissa ja teoissa – omaehtoisessa yhteistoiminnassa. Sosiaalista pääomaa tuotetaan ja kulutetaan kuitenkin myös kansallisella tasolla sekä globaalissa yhteisössä, kansainvälisissä instituutioissa ja valtioiden välisissä kokouksissa.

Sosiaalinen pääoma toimii resurssina yhtä lailla globaalilla kuin paikallisella tasolla. Se on tärkeää maailmanlaajuisten ideologioiden ja niiden sisältämien oikeudenmukaisuuskäsitysten syntymisessä. Globaalin tason sopimisella pyritään yhdessä sovittuun oikeudenmukaiseen toimintatapaan. Valtioiden välistä globaalin tason politiikkaa pyritään luomaan niin talouden, sosiaaliasioiden, kulttuurin kuin ympäristön aloilla. Esimerkiksi globaalin sosiaalipolitiikan muodostamisessa verkostot, kumppanuus ja projektit ovat saaneet merkittävän roolin (Deacon 2003: 11). Myös yhteiseen ympäristöpolitiikkaan halutaan sitouttaa globaalin tason toimijat. Esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa Kioton ilmastopöytäkirja. Yksittäisen valtion toimiminen globaalissa politiikassa vaikuttaa siihen, miten se otetaan huomioon kansainvälisessä yhteisössä (Riipinen 2001). Kansainvälisissä suhteissa valtio otetaan vakavasti, jos valtio puolestaan ottaa kansainväliset suhteet vakavasti (Shaw 1994: 63). Jos valtio jatkuvasti toimii kansainvälisten sopimusten tai lakien vastaisesti eli rikkoo globaaleja normeja, se menettää arvostustaan ja luottamuksen kansainvälisessä yhteisössä. Globaalin tason verkostot perustuvatkin luottamukseen ja yhteisiin

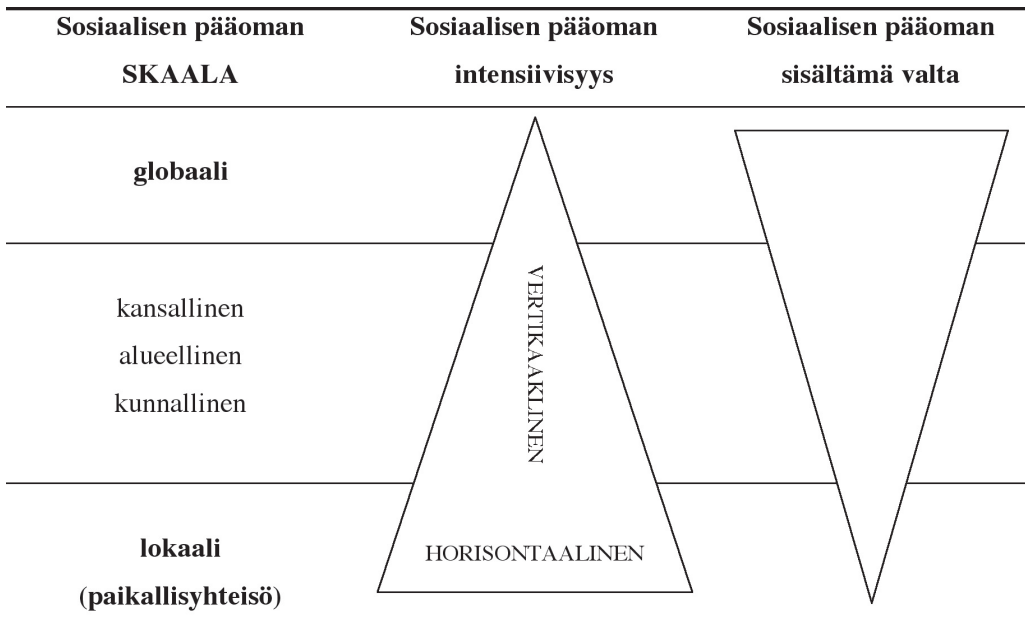
normeihin. Globaalin tason sosiaalinen pääoma on taustalla globaalin politiikan luomisessa. Valtioiden väliset, globaalien ei-valtiollisten toimijoiden sekä ylikansallisten yritysten verkostot ovat sopimises- sa keskeisessä asemassa. Viime kädessä globaalin tason politiikasta ja oikeudenmukaisuudesta päätetään kansallisvaltioiden kesken. Niitä pyritään saattamaan käytäntöön kansallisilla ja paikallisilla tasoilla. Kansainväliset lait ja sopimukset ohjaavat valtioiden toimintaa ja samalla asettavat raamit myös paikalliselle toiminnalle.

Sosiaalista pääomaa muodostuu siis eri skaalois- sa ja eri skaalojen sosiaalisen pääoman verkostoilla on merkityksenä eri konteksteissa. Tutkimuksessa skaaloja on käsitelty pohtimalla verkostojen tai yhteyksien mikro-, meso- ja makrotasoa (Woolcock 1998; Falk & Kilpatrick 2000; Pretty & Ward 2001; Mohan & Mohan 2002; Rydin ja Holman 2004). Yhteisön sisäisten verkostojen merkitys- tä on pohdittu suhteessa siitä ulos suuntautuviin verkostoihin. Putnam (2000: 21–24) jakaa nämä verkostot sitoviksi (*bonding*) ja siltaa tekeviksi (*bridging*). Sosiaalinen pääoma ei kuitenkaan ole samanlainen resurssi skaalan eri tasoilla, vaan sen verkostojen, luottamuksen ja normien intensiivisyys sekä sen sisältämä valta vaihtelee skaaloittain (kuva 1.).

Paikallistasolla sosiaalinen pääoma on intensii-

vistä. Kun sosiaalista pääomaa muodostuu myös epävirallisissa tapaamisissa, ovat paikallistason (horisontaaliset) sosiaaliset verkostot käytössä. Kun sosiaalisia verkostoja käytetään usein, on myös luot- tamus koetuksella. Normien valvominen ja sanktioiden asettaminen on paikallistasolla helpompaa kuin ylipaikallisella tasolla. Aluetason skaalan laajentuessa sosiaaliset suhteet ovat harvemmin käytössä, eivätkä luottamus ja normit joudu niin usein koetukselle. Siten voidaankin olettaa, että sosiaalinen pääoma ei ole skaalan globaalilla tasolla yhtä intensiivistä kuin paikallisella.

Sosiaalista pääomaa tuotetaan ja kulutetaan siis eri tasoilla horisontaalisten verkostojen avulla. On myös katsottu, että sitä muodostuu skaalojen välisten verkostojen avulla eli vertikaalisesti. Täl- löin tulee kuitenkin pohtia tarkkaan verkostoiden luonnetta. Mark Granovetterin (1973) mukaan verkostot voivat olla sulkeutuneita (vrt. *bonding ties*, Putnam 1993), jolloin niiden keskinäisten toimijoiden välinen luottamus on vahvaa. Sulkeutuneessa verkostossa ei kuitenkaan liiku uutta tie- toa ja valta sen sisällä pysyy suhteellisen vakaana. Sulkeutuneet verkostot mahdollistavat toimijoiden toisiinsa kohdistuvan tarkkailun ja samalla sanktioiden asettamisen normien rikkojille (Ruuskanen 2001: 17). Avoimissa verkostoissa (vrt. *bridging*, Putnam 1993) luottamus ei ole yhtä vahvaa, mut-

Kuva 1. Sosiaalisen pääoman skaalaus.
Picture 1. Scaling social capital.

ta vähemmän luotettavina pidetyiltä toimijoilta verkostoon voi saada helpostikin uutta tietoa. Avoimessa verkostossa myös valtasuhteet saattavat muuttua. Voidaankin ajatella, että nimenomaan yhteisön ulkopuolelle suuntautuvat verkostot (*weak ties, bridging ties*) ovat tärkeitä silloin, kun paikallista sosiaalista pääomaa halutaan käyttää edistämään paikallista maankäytön näkökulmaa.

Sosiaalisen pääoman ja sen tuotosten sisältämä valta vaihtelee myös skaaloittain. Vaikka globaalilla tasolla päättäjiä on tason skaalan nähden vähemmän ja heidän sosiaaliset verkostot ovat harvempia, on heidän päätöksillään vaikutusta aina paikallistason yhteisöihin asti. Sen sijaan paikallistason sosiaalisen pääoman vaikutusmahdollisuudet globaalin tai alueellisen tason päätöksiin ovat heikkoja.

Tulee myös ottaa huomioon, että valta verkostoissa on epätasaisesti jakautunut, niin ylipaikallisella kuin paikallisellakin tasolla. Bærenholdt ja Aarsæther (2002) huomauttavatkin, että spatiaalisuutta ja spatiaalisia yksikköjen roolia modernissa yhteiskunnassa on miltei mahdotonta ymmärtää, ellei oteta huomioon vallan jakautumista. Paikallisissa sosiaalisen pääoman verkostoissa mukana olevilla on suuret mahdollisuudet vaikuttaa paikalliseen mielipiteeseen tai siihen, miten paikallisuus halutaan esittää muille. Tämä tulee esiin esimerkiksi maankäytön kysymyksissä. Ne, jotka ovat mukana vahvoissa verkostoissa, voivat päättää minkälaisen maankäytön kysymyksen puolesta sosiaalista pääomaa käytetään, kun halutaan vaikuttaa ylipaikallisiin päätöksentekijöihin. Esimerkkejä globaalin vallan jakautumisesta on lukuisia ja sitä on tuotu esiin tutkimuksissa ja erilaisten järjestöjen globalisaatiokritiikissä (ks. Väyrynen 2001; Held & McGrew 2005). Yksi esimerkki epäoikeudenmukaisesta vallankäytöstä globaalissa mittakaavassa on G8-maiden valta suhteessa Kolmannen maailman maiden yhteistyöjärjestön vaikutusmahdollisuuksiin.

Ylipaikallisissa sosiaalisen pääoman verkostoissa kulkee tieto, jota paikalliset asukkaat tarvitsevat, jotta he voivat niissä toimia. Paikallisyhteisöissä on erilaisia tapoja ja erilaisia valmiuksia käyttää hyväksi sosiaalista pääomaa. Toisinaan linkittyminen ylipaikalliseen skaalaan toimii paremmin, toisinaan ylipaikalliselta tasolta tuotuja uusia asioita (esimerkiksi muuttuvia maankäyttötilanteita) vastustetaan. Saattaa myös olla, ettei paikallisyhteisö osaa tai pysty reagoimaan ulkopuolelta tulevan muutokseen.

Jules Pretty ja Hugh Ward (2001) ovat esittäneet kolmiosaisen luokituksen sosiaalisen pää-

oman hyödyntämisestä yhteisöissä (taulukko 2). Yhteisöjen kolmivaiheinen muutosprosessi kulkee *reagoivan riippuvuussuhteen (reactive-dependence)* ja *oivaltavan itsenäisyyden (realization-independence)* kautta kohti *maturiteettia eli tiedostavaa vuorovaiikutusta (awareness-interdependence)*. Ryhmän koheesio ja sen kyky toimia itsenäisesti ulkopuolisten toimijoiden kanssa kasvaa vaihe vaiheelta. Maturiteettivaiheessa ryhmä on valmis vastaanottamaan muutoksia, keksii itse ratkaisuja ongelmiin, eikä todennäköisesti hajoa kohdatessaan ulkopuolisia muutosvaatimuksia. Paikallisyhteisöjen sisällä voi olla erilaisia ryhmiä, jotka ovat muutosprosessin eri vaiheessa. Yhteisön sisäisillä ryhmillä on erilaisia verkostoja sekä keskenään että ulkopuolisten toimijoiden kanssa. Toisaalta nämä yhteisön sisäiset ryhmittymät muodostavat paikallisyhteisön ja sitä voidaan tarkastella myös kokonaisuutena yhtenä ryhmänä.

Sosiaalisen pääoman skaalat maankäytön oikeutuksessa

Koska paikallisyhteisöillä on vähän mahdollisuuksista vaikuttaa strukturaalisiin tekijöihin ja puutetta resursseista, niiden vaikutusmahdollisuudet ovat rajalliset. Paikallinen sosiaalinen pääoma ei takaa oikeudenmukaisuutta ja hyvinvointia. Kun puhutaan paikallisten verkostojen linkittymisestä siltä tekevien verkostojen avulla ylipaikalliselle tasolle, voidaan oikeutetusti kysyä, onko enää kyse sosiaalisesta pääomasta, jossa luottamuksen ja yhteisten normien ehdot täytyvät (ks. Bærenholdt & Aarsæther 2002). Vastavuoroisuuden ja luottamuksen aikaansaaminen sosiaalisen pääoman eri tasojen kohdatessa on ongelmallista. Vaikka paikallisen tasolla toimitaan globaalien sopimusten mukaisesti, ei voida olettaa, että globaalin tason toimijat vastavuoroisesti toimitsevat paikallisen näkökulman mukaisesti. Vastavuoroisuuden puuttuessa eri skaaloissa toimivien ryhmien välille ei synny luottamusta.

Koska paikallinen sosiaalinen pääoma ja paikallisidentiteetti muovaavat paikallisia käsityksiä maankäytön oikeutuksesta, on käsitys oikeudenmukaisesta maankäytöstä väistämättä erilainen kuin ylipaikallisilla toimijoilla. Paikallisten asukkaiden elämässä elinalueen maalla, metsillä, järvillä ja soilla on usein elinkeinollinen, virkistykellinen, historiallinen ja jokapäiväiseen hyvinvointiin liittyvä merkitys. Globaaleissa sosiaalisen pääoman verkostoissa oikeudenmukaisuuskäsitys ympäristönkäytöstä muotoutuu erilaiseksi, sillä globaalin mittakaavan toimijoille maankäytön oikeudenmukaisuus

Taulukko 2. Ryhmien kolmivaiheinen muutosprosessi (mukaillen Pretty & Ward 2001: 218).
Table 2. Three stages on the evolution of groups (adapted from Pretty & Ward 2001: 218).

	VAIHE 1 Reagoiva riippuvuus	VAIHE 2 Oivaltava itsenäisyys	VAIHE 3 Tiedostava vuorovaikutus
<i>Maailmankatsomus ja ymmärrys</i>			
Ymmärrys	Yksilön katsovat menneisyyteen – tavoitteena menneiden todellisuuksien ymmärtäminen.	Yksilöt ja ryhmä katsovat sisäänpäin – tavoitteena uuden todellisuuden ymmärtäminen.	Omavaltainen ryhmä, joka muovaa todellisuutta katsomalla tulevaisuuteen.
Näkökulmat muutokseen	Pelätään muutosta.	Mukaudutaan muutokseen.	Muutos on normi.
Asenteet ja arvot	Ei merkittävää muutosta asenteissa, uskomuksissa ja arvoissa.	Uusien kykyjen oivaltaminen.	Kriittinen harkinta ja abstrakti hahmottaminen johtavat uusiin käsitteisiin.
<i>Sisäiset normit ja luottamus</i>			
Säännöt ja normit	Ovat yleensä ulkoapäin pakotettuja tai johdettuja.	Omien sääntöjen ja normien kehittämistä.	Sääntöjen ja normien evoluutiota ja vahvistamista.
Ryhmän arvon huomioiminen	Pieni tunnustus ryhmän arvolle, jotta se voisi saada aikaan jotakin uutta.	Ryhmän jäsenet ovat kasvavassa määrin kiinnostuneita investoimaan itse ryhmään.	Ryhmä todennäköisesti tuo esiin ryhmän sosiaalisen arvon.
Jaettu etiikka	Vähän ideoiden vaihtoa, mutta pääasiallisesti epäluottamus uusia asioita kohtaan.	Ryhmän yhteisen etiikan jakaminen on yleistä.	Jaetaan ulkopuolisille toimijoille ja niiden kanssa.
<i>Ulkoiset linkit ja verkostot</i>			
Horisontaaliset	Ei ollenkaan tai vain muutamia linkkejä toisiin ryhmiin.	Yhteisöllä on linkkejä muiden ryhmien kanssa.	Ryhmä kykenee edistämään laajentumista ja tekemään aloitteita uusista ryhmistä.
Vertikaaliset	Linkit yhdensuuntaisia (ylhäältä-alas).	Ymmärrys siitä, että tieto voi kulkea ylöspäin.	Ryhmällä on monia ulkopuolisia kontakteja ja pystyy vastustamaan ulkopuolista valtaa.
Ulkopuoliset avustajat	Ryhmä luottaa ulkopuolisten toimijoiden avustavan ryhmän toimintoihin.	Avustajien uusi rooli on esimerkiksi konfliktien ratkaisijoina.	Avustajia ei enää tarvita.
<i>Teknologia ja edistysaskeleet</i>			
Ympäristönäkökulmat	Ekotehokkuus, jotta voidaan vähentää kuluja ja haittoja.	Uudistuminen – otetaan paras irti luonnon pääomasta.	Ekologisten periaatteiden mukaista uudelleen suunnittelua.
Teknologialähteet	Odottaa ulkopuolisia ratkaisuja ongelmiin.	Ymmärrys siitä, että ratkaisuiden tulee olla sisäisesti tuotettuja.	Ulkopuolisia ja sisäisiä ratkaisuja.
Kokeilunhalu	Jonkin verran kokeilunhalua ja adaptaatiota.	Yhteistä suunnittelua kokeilulle; joitakin innovaatioita.	Kokeilu johtaa adaptaatioon ja innovaatioihin.
<i>Ryhmän elinkaari</i>			
Olemassaolon syy	Aloite on tullut ulkopuoliselta toimijalta tai tulossa esiin.	Ryhmä saa onnistuneesti aikaan suunniteltuja toimintoja.	Ryhmät ovat mukana erilaisissa toiminnissa.
Pysyvyys	Hajoaa helposti.	Hajoaa luultavasti saavutusten tai esitavoitteiden jälkeen.	Epätodennäköistä, että hajoaa – kynnys ylitetty.
Muuntelukyky	Ryhmät joilla on sama ohjelma näyttävät samalta.	Ryhmät etääntyvät toisistaan.	Ryhmät ovat täysin erilaisia keskenään.

liittyy usein maailmanlaajuisiin ideologioihin kuten kestävään kehitykseen. Ylipaikkallisten toimijoiden identiteetti ei ole kiinnittynyt paikallistasolle. Paikallistasolla vaikuttavien maankäytön päätöksiensä taustalla on kuitenkin globaalien tason näkökulma oikeudenmukaisuudesta. Näkyvimpiä esimerkkejä siitä ovat Kestävän kehityksen ideologian Agenda 21 paikallistoimenpiteet.

Tutkimuksessa on alettu puhua sosiaalisen ja poliittisten verkostojen skaalamisesta ylöspäin. Tällöin on kyse paikallisten ja ylipaikkallisten toimijoiden yhteistyöstä. On osoitettu, että skaalojen välinen toiminnan huomioiminen on tärkeää esimerkiksi kehitysprojektien tuloksia tarkasteltaessa (Radcliffe 2004: 524). Erityisesti luonnon hallinnointiin liittyvät projektit on liitetty sosiaalisen pääoman muodostumiseen. Ihmiset ovat luonnonvarojen hallinnoidessaan aina olleet osallisina yhteistoimintaan. Paikallisyhteisöissä ihmiset ovat järjestäytyneinä, yhteisillä pelisäännöillä ja verkostoja hyväksi käyttäen pyrkiessään sopimaan esimerkiksi miten metsäalueita tulisi hoitaa tai miten kastelu tulisi järjestää (ks. Pretty & Ward 2001). Pohditessa sosiaalisen pääoman skaalaamista ylöspäin tulisi kiinnittää huomiota nimenomaan siihen, miten se ja sen sisältämä valta jakautuu niin yhteisön sisällä kuin skaaloissakin.

Eri skaalojen välillä tapahtuvan sosiaalisen kanssakäymisen aloitteen tekijänä on yhä useammin ylipaikkallinen toimija. Valtion toimesta järjestetään maankäytön suunnittelussa osallistumisprosesseja, joissa paikallinen näkökulma pyritään saamaan esiin. Tällainen vuorovaikutteinen tai osallistava suunnittelu on kuitenkin saanut osakseen huomattavasti kritiikkiä (ks. Aalto & Eriksson 1999; Raitio 2003). On esimerkiksi katsottu, että prosesseissa lähtökohtana ovat järjestävän tahon näkemykset maankäytön vaihtoehdoista. Kritiikin mukaan kyseessä onkin ylipaikkallisen tiedon tuominen paikallistasolle, eikä niinkään paikallisen näkemyksen sisällyttäminen ylipaikkalliselle tasolle. Kritiikin kohteena on myös ollut se, että vaikka paikallisten asukkaiden näkökulma olisi mukana prosessissa, se ei näy päätöksenteossa. Osallistava suunnittelu ikään kuin oikeuttaa ylipaikkallisen päätöksenteon.

Tutkimuksessa on puhuttu paikallisen, yhteisöllisen oikeudentunnon ja ylipaikkallisen sopeutumista vaatimusten ristiriidasta (Rannikko 2000). Tämän ristiriidan tutkimukseen – paikallisten ja ylipaikkallisten ympäristöarvojen kohtaamisen selvittämiseen – on kaivattu lisää tutkimustietoa (Knuutila 1996). On myös nähty, että globalisaation vaikutuksesta on muodostunut uusi lokaali-

suus, jossa on mukana globaaleja elementtejä. Esimerkiksi matkailututkimuksessa on osoitettu, että matkailulinkeino on saattanut tehdä pienistäkin paikallisyhteisöistä globaaleja kanssakäymisen tiloja (Saarinen 2001). Globaalit elementit ovat mukana niin yhteisön paikallisidentiteetissä kuin paikallisessa sosiaalisen pääoman resurssissa.

Sosiaalinen pääoma on nähty myös keinona paikallisyhteisöjen valtaistamisessa (*empowerment*). Yhteisön resurssina toimivan sosiaalisen pääoman on nähty lisäävän yhteisön omaehtoista kehitystä ja päätäntävaltaa omaa kehitystä koskevilla kysymyksissä. Paikallisyhteisöjen ja sosiaalisen pääoman tutkimus on laajentanut ymmärrystä kehityspolitiikan monimuotoisuudesta muun muassa tarkastelemalla sosiaalisia liikkeitä ja neoliberalismin ohjaamaa ryhmien muodostamista (Radcliffe 2004). Neoliberalistien suhtautuminen sosiaaliseen pääomaan on kuitenkin ollut ristiriitainen. He ovat yhtäältä argumentoineet, että valtio on väliintulollaan tuhonnut sosiaalisen pääoman, ja toisaalta katsovat sosiaalisen pääoman olevan neoliberalistisen politiikan ilmentymä. Esimerkiksi Maailmanpankin tavoitteena on saada paikallinen sosiaalinen pääoma liikkeelle, jotta saataisiin aikaan kehitystä (Radcliffe 2004). Pyrkivätkö ylipaikkalliset toimijat edistämään sosiaalisen pääoman muodostumista paikallisyhteisöissä, jotta vastuu kylien tai alueiden kehittämisestä voitaisiin asettaa paikallisyhteisöille itselleen? Mohan ja Mohan (2002: 203) pohtivat, että sosiaalinen pääoma onkin poliittinen vastaus globalisaatiolle ja valtion roolin vähentymiselle. Verkostoiden skaalaamisessa ylöspäin nimenomaan siltaa tekevät verkostot ovat paikallisyhteisöille tärkeitä. Tulee kuitenkin huomata, että siltaa tekevät verkostot eivät tee ylipaikkallisesta ja paikallisesta sosiaalisesta pääomasta yhteistä pääomaa. Esimerkiksi maankäytön oikeutuksessa on paikallisen ja ylipaikkallisen näkökulman yhteensovittaminen yhä ongelmallista.

Yhteenveto

Tässä artikkelissa olen pohtinut sosiaalista pääomaa maantieteellisenä käsitteenä. Se on nähty resurssina niin paikallisyhteisöissä kuin globaalissa yhteisössä. Sosiaalinen pääoma saa spatiaalisen luonteen, sillä sen sosiaaliset suhteet ovat kiinni spatiaalisissa rakenteissa ja tila/paikka kehityksessä. Paikallisyhteisöissä se tuottaa ja kuluttaa paikallisidentiteettiä. Sosiaalinen pääoma – verkostot, normit ja luottamus – on paikallistasolla vahvempaa kuin globaalilla tasolla. Globaalien yhteisöjen sosiaalisella pääomalla on kuitenkin paljon enemmän

valtaa kuin paikallisyhteisöjen pääomalla. Niin yli-paikallisella tasolla kuin paikallisyhteisöissäkin sosiaalisen pääoman sisältämä valta on epätasaaisesti jakautunut. Sillä onkin ”pimeä puolensa”: se voi sulkea joitakin toimijoita verkostoiden ulkopuolelle. Toisaalta toleranssi erilaisten ryhmien kesken vahvistaa esimerkiksi kyläyhteisön yhteistä sosiaalista pääomaa. Sitä onkin pidetty paikallisyhteisöjen omaehtoisen toiminnan edellytyksenä, joskus jopa niiden valtaistumisen rakentajana. Sosiaalinen pääoma ei kuitenkaan takaa paikallisyhteisöjen tahdon toteutumista. Maankäyttöön liittyvät paikalliset ja ylipaikalliset ristiriidat ovat tästä esimerkkejä. Tässä artikkelissa pohdin teoreettisella tasolla ylipaikallisen ja paikallisen sosiaalisen pääoman kohtaamista maankäytön kysymyksissä. Jatkotutkimuksen kannalta olisi kiinnostavaa tarkastella näitä kysymyksiä myös empiirisesti.

Lähteet

- Aalto, Pauliina & Eriksson, Pia (1999). Osallistavat menetelmät. Kriittisiä huomioita kenttätyökokemusten pohjalta. *Terra* 111:1, 27–31.
- Adger, Neil W. & Brown, Katrina (1994). *Land use and the causes of global warming*. Centre for Social and Economic Research on the Global Environment University of East Anglia and University College London, UK. John Wiley & Sons Ltd.
- Bærenholdt, Jorgen & Aarsæther, Nils (2002). Coping strategies, social capital and space. *European Urban and Regional Studies* 9:2, 151–165.
- Baron, Stephen, Field, John & Schuller, Tom (2000). *Social capital: critical perspectives*. Oxford University Press.
- Bourdieu, Pierre (1984). *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. Routledge & Kegan Paul, London.
- Bourdieu, Pierre (1986). The forms of capital. Teoksessa Richardson, John G. (toim.) *Handbook of theory and research for the sociology of education*. Greenwood Press, New York.
- Castells, Manuel (2004). *The information age: economy, society and culture. Volume II The power of identity*. Blackwell, Oxford.
- Coleman, James (1961). *Adolescent society: the social life of the teenager and its impact on education*. Free Press, New York.
- Coleman, James (1988). Social capital in the creation of human capital. *The American Journal of Sociology* 94: S95–S120.
- Coleman, James (1994). *Foundations of social theory*. Belknap Press, Cambridge MA.
- Dasgupta, Partha & Serageldin, Ismail (2000). *Social capital. A multifaceted perspective*. The World Bank, Washington D.C.
- Deacon, Bob (2003). Global social governance reform: from institutions and policies to networks, projects and partnerships. Teoksessa Deacon, Bob, Olilla, Eeva, Koivusalo, Meri & Stubbs, Paul (toim.) *Global social governance. Themes and prospects*. Globalism and Social Policy Programme, 2003, Helsinki.
- Falk, Ian & Kilpatrick, Sue (2000). What is social capital? A study of interaction in rural community. *Sociologia Ruralis* 40:1, 87–110
- Field, John (1998). The development state is dead – long live social capital? *Development and Change* 30, 1–19.
- Field, John (2003). *Social capital*. Routledge, London.
- Fine, Ben (2001). *Social capital versus social theory. Political economy and social science at the turn of the millennium*. Routledge, London.
- Grannovetter, Mark, S. (1973). The strenght of weak ties. *American Journal of Sociology* 78:6, 1360–1380.
- Grow, Graham & Allan, Graham (1994). *Community life. An introduction to local social relations*. Harvester Wheatsheaf, Herdfordshire.
- Hall, Stuart (1999) *Identiteetti*. Vastapaino, Tampere
- Harloe, Michael, Pickvance, Chris & Urry, John (1990, toim.). *Place policy and politics. Do localities matter?* Unwin Hyman Inc., London.
- Harvey, David (1996). *Justice, nature and the geography of difference*. Blackwell, Cambridge, MA.
- Held, David & McGrew, Anthony (2005). *Globalisaatio – puolesta ja vastaan*. Vastapaino, Tampere.
- Hyryyläinen, Torsti & Kangaspunta, Kari (1999). *Paikallinen kumppanuuspääoma. Tapaustutkimus kumppanuudesta sosiaalisen pääoman rakentajana*. Helsingin yliopiston maaseudun koulutus- ja tutkimuskeskuksen julkaisuja 63, Mikkeli.
- Hyryyläinen, Torsti & Rannikko, Pertti (2002). Sosiaalinen pääoma ja paikallinen kehittäminen. Teoksessa Sivonen, Seppo (toim.). *Yhteisö kehittämisen kentällä*. Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja B 20.
- Hyryyläinen, Torsti, Nissinen, Seija & Rouhiainen, Vesa (2002). *Kylävoimaa. Sosiaalista pääomaa maaseudun kehittämiseen*. Helsingin yliopiston maaseudun koulutus- ja tutkimuskeskus, Mikkeli.
- Ilmonen, Kaj (2000). Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. SoPhi. Jyväskylän yliopistopaino.
- Jacobs, Jane (1961). *The death and life of great American cities. The failure of town planning*. Penguin Books, Middlesex, England.
- Jenkins, Richard (1996). *Social identity*. Routledge, London.
- Johansson, Tino (2003). Social capital and community-based natural resource management in Southern Africa. Teoksessa Kontinen, Tiina & Maaria, Seppälä (toim.) *Development – concept, policies, practices*. Yearbook of the Finnish Society for Development Studies VIII, Helsinki.
- Kotkavirta, Jussi (2000). Luottamus instituutioihin ja yksilöllinen hyvinvointi. Teoksessa Ilmonen, Kaj, (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. SoPhi. Jyväskylän yliopistopaino.
- Lehtinen, Ari (1994). Ympäristökamppailut tutkimushaasteena. Teoksessa Lehtinen, Ari & Rannikko, Pertti (toim.) *Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto* Gaudeamus, Helsinki.
- Lehtinen, Ari (2003). Johdanto: ympäristö, yhteisö ja oikeudenmukaisuus. Teoksessa Lehtinen, Ari & Rannikko, Pertti (toim.) *Oikeudenmukaisuus ja ympäristö*. Gaudeamus, Helsinki.
- Lehtinen, Ari & Pertti, Rannikko (2003, toim.). *Oikeuden-*

- mukaisuus ja ympäristö*. Gaudeamus, Helsinki.
- Lehtonen, Heikki (1990). *Yhteisö*. Vastapaino, Tampere
- Lin, Nan (2001). *Social capital. A theory of social structure and action*. Cambridge University Press.
- Mohan, Giles & Mohan, John (2002). Placing social capital. *Progress in Human Geography* 26:2, 191–210.
- Mowforth, Martin & Munt, Ian (2003). *Tourism and sustainability. Development and new tourism in the Third World*. Routledge, London.
- Oksanen, Annukka (2003). *Paikallisuuden ja kansainvälisyyden kohtaaminen luonnonsuojelussa. Täpaustutkimuksena Natura 2000 –ympäristökonflikti Lounais-Suomessa*. Turun yliopiston julkaisuja C:192.
- Paasi, Anssi (1991a). Yhteisötutkimuksen kielestä ja sen metodologisista implikaatioista: teoriaa ja empiirisiä esimerkkejä. *Terra* 103:3, 226–241.
- Paasi, Anssi (1991b). Muuttuvat aluekäsitteet maantieteen kehityksen heijastajana. *Terra* 103:4, 293–308.
- Peet, Richard & Watts, Michael (1996, toim.). *Liberation ecologies. Environment, development and social movements*. Routledge, London.
- Pretty, Jules & Ward, Hugh (2001). Social capital and the environment. *World Development* 29:2, 209–227.
- Putnam, Robert (1993). *Making democracy work. Civil traditions in modern Italy*. Princeton University Press, New Jersey.
- Putnam, Robert (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. Simon & Schuster, New York.
- Radcliffe, Sarah A. (2004). Geography of development: development, civil society and inequality – social capital is (almost) dead? *Progress in Human Geography* 28:4, 517–527.
- Raitio, Kaisa (2003). Osallistumisestako oikeudenmukainen ratkaisu metsäkiistoihin? Teoksessa Lehtinen, Ari & Pertti, Rannikko (toim.) *Oikeudenmukaisuus ja ympäristö*. Gaudeamus, Helsinki.
- Raivo, Petri (1998) Politics of memory. *Nordia* 27:1, 59–66.
- Rannikko, Pertti (2000). Kehittämishanke paikallisen identiteetin muovaajana. Teoksessa Hyryyläinen & Rannikko (toim.) *Eurooppalaistuva maaseutupolitiikka. Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä*. Vastapaino, Tampere.
- Rannikko, Pertti (2003). Sosiaalinen pääoma. *Kyläkaiku*. Pohjois-Karjalan Kylät ry:n tiedotuslehti. 2/2003, 5.
- Relf, Edward (1976). *Place and placelessness*. Pion, London.
- Riikonen, Heikki (1994). Muistitieto paikallisyhteisöiden tutkimuksessa. *Alue ja Ympäristö* 23:1, 24–32.
- Riipinen, Mari (2001). *Meksikon Wixarika-intiaanien maanomistusoikeudet ja maankäytön suunnittelu*. Turun yliopiston maantieteen laitoksen monisteita 22.
- Ruuskanen, Petri (2001). *Sosiaalinen pääoma – käsitteet, suuntauksat ja mekanismit*. VATT raportteja 81. Helsinki.
- Rydin, Yvonne & Holman, Nancy (2004). Re-evaluating the contribution of social capital in achieving sustainable development. *Local Environment* 9:2, 117–133.
- Saarinen, Jarkko (2001). *The transformation of a tourist destination. Theory and case studies on the production of local geographies in tourism in Finnish Lapland*. Nordia Geographical Publications 30:1, Oulu.
- Shaw, Martin (1994). *Global society and international relations. Sociological concepts and political perspectives*. Polity Press, Cambridge.
- Urry, John (1990). Conclusion: places and policies. Teoksessa Harloe, Michael, Pickvance, Chris & Urry, John (toim.) *Place policy and politics. Do localities matter?* Unwin Hyman Inc., London.
- Vartiainen, Perttu (1992). Lokalitettidebatti teoreettisen ja empiirisen suhteen jäsentäjänä. *Terra* 104:2, 92–98.
- Väyrynen, Raimo (2001). *Globalisaatiokritiikki ja kansalaisliikkeet*. Gaudeamus, Helsinki.
- Woolcock, Michael (1998). Social capital and economic development: toward a theoretical synthesis and policy framework. *Theory and Society* 27:2, 151–208.
- Woolcock, Michael (2000). Sosiaalinen pääoma: menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Teoksessa Kajanoja, Jouko & Simpura, Jussi (toim.) *Sosiaalinen pääoma: globaaleja ja paikallisia näkökulmia*. VATT Raportteja 252, Helsinki.